

Merre tovább, katalógus?

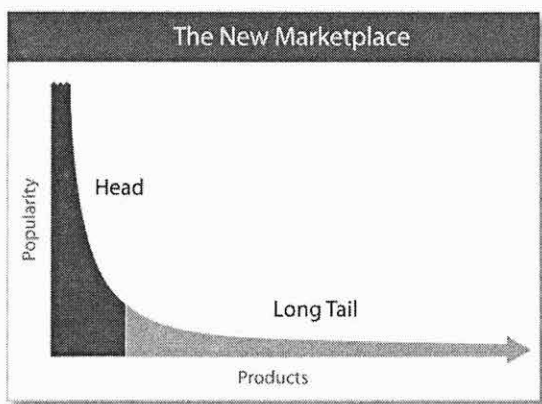
DIPPOLD Péter

A nemzetközi szakmai közéletet ma is borzolja az a cikksorozat, amely a könyvtári katalógusok jövőbeli szerepéről szól. Bár a felvetések a jelenlegi stádiumban inkább elméleti jellegűek – mint általában a jövővel foglalkozó diskurzusok –, de néhány, a jelenben is megfogható elemük alapján mindenképpen figyelmet érdemelnek.

A „Long Tail” jelenség

Az eseményeket a szűken vett könyvtári szakmán kívül megjelent cikk indította el, amelynek szerzője *Chris Anderson*, a *Wired Magazin* főszerkesztője. 2004-ben jelent meg a „*The Long Tail*” című publikációja,¹ amely az webkereskedelem résztvevői, majd nem sokkal később a könyvtárosok körében is nagy feltűnést keltett. Anderson cikkében arra hívja fel a figyelmet, hogy az interneten történő forgalmazás egészen más törvényszerűségek alapján működik, mint a hagyományos. Internetes kultúraterjesztő vállalkozások üzleti eredményeinek vizsgálata nyomán mutatott rá arra a tényre, hogy a virtuális kereskedések bevételeinek jó részét nem a nagy tömegben terjesztett, de korlátozott féleségű népszerű árucikkek (pl. sikerfilmek, bestsellerek, slágerek) adják, hanem az egyszerre kevesebb ember érdeklődésére számot tartó, ugyanakkor az aktuális divatos cikkeknél sok-

kal többféle egységek eladása. A hagyományos árucikkek (pl. nyomtatott könyvek) esetében a kevésbé eladható, „kifutott” cikkek raktározási és terjesztési költségei hosszabb távon nem teszik gazdaságossá a készletek fenntartását. Ezzel szemben a nagy internetes terjesztők esetében ezek a költségek nem meghatározók, ezért érdemes megtartani a kevésbé népszerű termékek forgalmazását is. Az alacsonyabb keresettségű termékek (azaz a Long Tail) eladásából, terjesztéséből keletkezett bevétel összességében elérheti a viszonylag kisebb féleségű divattermék forgalmazásából származó bevételt. Az internet tehát – a szerző szerint – alapvetően megváltoztatja a piacot: bárki lehet kiadó, blogok, portálok fenntartója, vagy akár magányos művész, így demokratizálódik a forgalmazás. A széles kínálat fenntartása megéri a kereskedelmi forgalmazónak is, ezért a fogyasztó értelemszerűen nagyobb választékból válogathat.

A „Long Tail” kifejezés a statisztika-elméletből ered, a fogalom a statisztikai megoszlásnak régóta ismert sajátossága. Ebben a megoszlásban a sűrűbb, vagy nagyobb számú sokaságot a kevésbé sűrű, vagy kisebb sokaság követi, ami fokozatosan csökkenve közelít a nullához. Sok esetben az alacsonyabb szintet kitöltő „Long Tail” mennyiségében elérheti, vagy meg is haladja a magasabb értékeket tartalmazó mezőket.

Anderson szerint a Long Tail jelenségre épülő

üzleti modelleknek jelentős kulturális és politikai hatása is lehet. A viszonylag magas raktározási és terjesztési költségekkel dolgozó hagyományos cégek csak a legnépszerűbb termékeket forgalmazzák, míg ahol a Long Tail-elv működik, ott a kisebbségi, speciális igényeket is kielégítik, tehát az egyének nagyobb választékkal rendelkeznek, ezáltal a társadalom kulturális színvonala emelkedhet. Ezt az üzleti modellt követi többek között az Amazon, a Yahoo! és a Google is. A szerző az eredeti cikk alap gondolatából kiindulva 2006-ban megjelent könyvében terjesztette ki az üzleti modell értelmezését a kultúrán kívüli területekre is.

A könyvtárak és a „Long Tail”

Az üzleti modellről írt cikk felkeltette a könyvtáros szakma figyelmét is. A cikk nyomán elinduló viták főleg arra tértek ki, hogy az egyes könyvtári rendszerek összességükben főképpen a „Long Tail” kategóriájába tartozó dokumentumokat tartalmaznak. A könyvtárak gyűjteményei globálisan a legnagyobb változatosságban tartalmazzák az emberiség kultúrájának írott emlékeit, amelyből a használók kedvük, érdeklődésük, vagy szükségleteik szerint válogathatnak. *Lorcan Dempsey*, az OCLC elnökhelyettese azonban arra hívta fel a figyelmet, hogy a könyvtárak katalógusainak információi önmagukban nem elegendőek, hanem a gyűjteményeknek magukhoz a dokumentumokhoz való hozzáférést kell biztosítaniuk. *„Nem elégséges az anyagokat a rendszeren belül megjeleníteni, valóságosan is hozzáférhetőnek kell lenniük (‘minden olvasónak a saját könyvét’ a rangnathani fogalom értelmében), a potenciális érdeklődő olvasónak meg kell ismerni a könyv létezését (‘minden könyvnek a saját olvasóját’), az igényt és annak teljesítését összekötő rendszernek hatékonynak kell lenni (‘óvd az olvasó idejét’)”*.²

A könyvtárak a dokumentumszolgáltatást (hagyományosan) kétféle módon végzik. Az első,

legtermészetesebb módszer a helyi forgalmazás helyben használat, vagy kölcsönzés formájában. A másik a könyvtárközi kölcsönzés intézményének alkalmazása. Egy, az OCLC-ben készült felmérés tanúsága szerint a könyvtárakban történő dokumentum-mozgások közül a könyvtárközi kölcsönzés csupán 1,7%-ot tesz ki³. Ez rendkívül alacsony arány, oka Dempsey szerint többek között az, hogy még erőteljesebben támogatni kellene a használók könnyebb, bárhonnán történő elérési lehetőségét, azaz más szóval a jobb ellátást a teljes rendszer lehetőségeinek összevonásával lehetne megvalósítani. A könyvtárközi kölcsönzések alacsony számarányának egy másik oka a gyűjtemények tartalmi átfedése lehet. A Google tömeges digitalizálási projektje kapcsán az Egyesült Államokban végzett felmérés kimutatta, hogy a kiválasztott öt könyvtár együttes könyvállománya 60%-ban megegyezett, csak 40% jelentette a különbséget.⁴

Könyvtári katalógusok és webes keresőrendszerek

Ha a könyvtárak profitálni akarnak a Long Tail modellből, azaz továbbra is részt kívánnak venni az információs piacon, meg kell vizsgálni, milyen lépéseket kell tenni ennek érdekében. De miért is kellene a könyvtáraknak figyelemmel lenni a Long Tail üzleti modellre? Mi közük van az üzlethez, az Amazonhoz, a Google-hoz? Ha a jövő irányába tekintünk, nagyon is sok. A felhasználók szokásait az interneten található források számának gyors növekedése, illetve a keresőrendszerek mindennaposá váló használata döntő mértékben megváltoztatta. „*Manapság a diákok és kutatók egyre növekvő számban kerülnek el a könyvtári katalógusokat más keresőeszközöket részesítve előnyben, és a katalógusok a tudományos információk összességéből egyre szűkülő hányadot tartalmaznak*”⁵ – írja Karen Calhoun a Library of Congress számára készített jelentésében. A jelentés, amely a katalógusok változó szerepét és az egyéb webes keresőeszközökkel történő integráció lehetőségeit vizsgálja,

meglehetősen sötét képet fest a szakkönyvtári katalógusok jelenéről. Kemény megállapításai szerint a katalogizálás jelenlegi gyakorlata rendkívül költséges, a szakkönyvtári katalógusok fokozatosan a helyi használók kereséseire korlátozódnak. A katalógusokat csak bonyolult módon lehet használni, és keresőfelületük egyre inkább korszerűtlenné válik. A Google Book Search, Open World Cat és a hasonló rendszerek által nyújtott lehetőségekkel szemben a weben szeparált könyvtári gyűjteményekben keresni nem igazán jelent alternatívát a kutatók és hallgatók számára. Mindez ahhoz vezetett, hogy a szakkönyvtárak és egyetemi könyvtárak katalógusainak használata ugrásszerűen csökkent, ezért sürgős változtatásokra van szükség. Végző soron tehát a könyvtári katalógusok jövője a diskurzus témája.

A helyzetképhez tartozik a rendkívül dinamikusan fejlődő tömeges digitalizálási projektek egyre szélesebb körű elterjedése, illetve az eleve digitális formában keletkezett dokumentumok számának gyors növekedése is. Ezen projektek és fejlesztések eredményei a könyvtári katalógusokon kívül válnak elérhetővé az internetet használók számára, mint ahogy a kutatóhelyek és egyetemek szabadon terjesztett publikációi is.

A külföldi szakirodalom szerint a könyvtári katalógusok csökkenő használata arra mutat, hogy az OPAC-ok ideje jelenlegi formájukban lejárt. Míg a hetvenes-nyolcvanas években a katalógusok adatbázisokba szervezése forradalmi változást jelentett a könyvtári állományok elérhetősége szempontjából, mára ez az előny többé-kevésbé elveszett. Az interneten könyvet és/vagy információkat kereső egyszerű olvasó a legtöbbször nem egy bizonyos könyvtár katalógusában keresi a kívánt dokumentumot, hanem az internetes keresőrendszerbe írja be annak egy-két jellemző adatát. Az egyes intézmények OPAC-jai mellett egyre nagyobb szerepük lett a közös katalógu-

soknak, amelyek szélesebb tartalmuk révén inkább számíthatnak az internetet használók érdeklődésére. De még a nagyobb merítést jelentő közös katalógusok használata is visszaszorul az egyéb internetes keresőeszközökkel szemben. A katalógushasználat csökkenése ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a helyi könyvtári rendszerek elveszítik jelentőségüket a forrásokhoz való közvetlen hozzáférés szempontjából. Bármilyen irányból érkezünk a dokumentumhoz, célunk annak megszerzése, és ez – főleg a korábban megjelent dokumentumok esetében – sokszor csak a könyvtárból lehetséges.

A trendek és a jelen viszonya

A cikknek ezen a pontján szeretnék néhány szubjektív megjegyzést fűzni az eddig leírtakhoz. A Library of Congress számára készült felmérés, de egyéb vizsgálatok is egyértelmű adatokkal igazolják a katalógushasználat visszaesését más internetes eszközökkel szemben.⁶ Ez a világlejenség tényeken alapul. Ugyanakkor vigyáznunk kell arra, hogy ne tegyünk egyenlőségjelet a trendek és a jelen állapot közé. Ismernünk kell a folyamatokat, hogy adott esetben változtathassunk szakmai stratégiánkon, ezenközben pedig építsük továbbra is könyvtári katalógusainkat – bár nem biztos, hogy a korábban megszokott módon.

A katalógusok ugyanis az interneten szőrfölő egyszerű használók igényei mellett sokkal speciálisabb kutatói, oktatási és nem utolsósorban könyvtárosi igényeket is kiszolgálhatnak. A nemzetközi kezdeményezések közül pl. a bibliográfiai leírások egyszerűsítését célozza az FRBR program, amelynek alapvető céljai közé tartozik a dokumentumok megtalálhatóságának, azonosíthatóságának, kiválaszthatóságának és megszerzhetőségének biztosítása.⁷ Ezeket a célokat a felhasználók igényeinek maximális figyelembe vételével igyekszik a program megoldani, ennek érdekében jelentősen csökken-

ti a bibliográfiai leírások bonyolultságát. Nem szabad abba a hibába sem esni, hogy megfedkezünk a reneszánszát élő hagyományos könyvkiadás továbbéléséről, valamint a korábban megjelent, több nyelvet és kultúrát reprezentáló könyvek és folyóiratok milliárdjairól a világ könyvtári gyűjteményeiben. Ezek teljes katalógizálása-feldolgozása még be sem fejeződött, és számos helyen a cédulakatalógusok digitalizálása is előttünk áll. Miközben forradalmi fejlődés tapasztalható a weben található elektronikus tartalmak mennyiségében és a keresőeszközök tökéletesedésében, ezzel párhuzamosan a hagyományos könyvkiadás folyamatosan termel egyre több könyvet, amit a könyvtárak egyre növekvő számban vásárolnak és katalógizálnak.

A könyvtári katalógusok és az internetkeresők egymás mellett élésének jó példája a Google könyvtári digitalizálási projektjének gyakorlata. A Google tömeges digitalizálási programja öt nagy könyvtár állományára épül. Ezek közül négy egyetemi és egy közkönyvtár található. A projekt 2001-es elindulásakor a digitalizált könyvek feldolgozási szempontból kettős elbírálásban részesültek. A projekt egyetlen nem amerikai résztvevője, az Oxfordi Egyetem Bodley Könyvtára a Google-el kötött szerződésében a következő elvet fektette le: „*A szkennelés során minden egyes könyvről két digitális másolat készül: az egyik a Google, a másik Oxford számára. A Google példánya saját keresőrendszerében lesz indexelve és válik kereshetővé, míg az oxfordi példány közvetlenül az Oxford Libraries Information Service (OLIS) megfelelő katalógusrekordjához kapcsolódik.*”⁸ Ez a megoldás élesen kettéválasztja az internetes kereső és a könyvtári katalógus kívánalmait, szó sincs a két rekordtípus integrálásról. Az oxfordi könyvtárnak esze ágában sincs lemondani saját online katalógusának építéséről, illetve kiegészítéséről a digitális dokumentumra utaló linkkel.

Jóllehet az interneten való keresés egyre emelke-

dő tendenciát mutat, ez – legalábbis a közeljövőben – nem váltja ki a könyvtári katalógusokban felhalmozódott ismereteket. Újra egy olyan jelenséggel találkozunk, amikor a gyorsan fejlődő új lehetőségek látszólag veszélyeztetik korábban megalkotott értékeinket. Számos tapasztalat alapján talán kijelenthető, hogy a könyvtárak gyűjteményei és katalógusai továbbra is fontos funkciót fognak betölteni. Bár csökkenő tendenciát mutat, de ma még úgy tűnik, hogy a könyvolvasás szerepe nem forog közvetlen veszélyben. Az új média (az interneten terjesztett elektronikus dokumentumok) megjelenése, és azok használata nem jelenti automatikusan a hagyományos olvasási szokások gyökeres megváltozását. Jó példa lehet erre az Országos Széchényi Könyvtár néhány használati statisztikája: a Magyar Elektronikus Könyvtáron keresztül használt dokumentumok és a látogatók száma is folyamatosan és radikálisan emelkedik,⁹ de ezzel párhuzamosan a nemzeti könyvtár általános használati adatai is növekvő tendenciát mutatnak. Ez a jelenség hasonló a hagyományos és elektronikus dokumentumok kiadásának és terjesztésének adataihoz, a tapasztalatok szerint a hagyományos dokumentumok elektronikus változatainak nyilvánossá tétele (pl. online hírlapok, folyóiratok a nyomtatott mellett) a potenciális piac más-más szegmensét érinti, amelyek legfeljebb részleges átfedésben vannak, inkább kiegészítik, mint kioltják egymást.

A vészharang megkongatása a szabadon hozzáférhető tartalmak könyvtárakon kívüli elérhetősége miatt mégis időszerűvé vált. A könyvtári katalógusok jelenlegi formában történő fenntartása az új helyzetben kevésbé indokolható, mint korábban. Ezt a feltevést támasztja alá a katalógusokban található rekordok részletezettségének kérdésköre – szemben az interneten megszokott egyszerűbb formákkal és indexelő eljárásokkal. A teljes szövegben kereshetőség az elektronikus környezet sajátossága, ezzel szemben a katalógusok szurrogátumai állnak, amelyek előállításá-

összességében rendkívül költségigényes.

Itt kell megjegyezni, hogy a katalógusok, de maguk a gyűjtemények között is különbséget kell tenni típusuk szerint. A döntően általános gyűjtőkörű közkönyvtárak funkciójukban és állományuk építésekor is más szerepet töltenek be, ezért nem lehet egy kalap alá vonni őket a felsőoktatási- és szakkönyvtárakkal. A közkönyvtárak látogatottságukat a legnépszerűbb, legkeresettebb művek tömeges beszerzésével szeretnék fokozni (hasonlóan egy forgalmas könyvesbolthoz), tevékenységüket lakossági szolgáltatásokkal gazdagítják, oktatási és népszerűsítő feladatokat vállalnak. Az olvasás támogatása mellett egyre inkább sokszínű kulturális közösségi térré alakulnak. Gyűjteményeik és ezért katalógusaik között az átfedés nyilvánvalóan igen magas arányú. A szak- és egyetemi könyvtárak éppen a speciális, de jóval kevesebb használó által keresett művek beszerzését preferálják. A webre költöző periodikumok cikkeinek szolgáltatása egyre nagyobb arányban szerepel kínálatukban. A szak- és felsőoktatási könyvtárak állománya tipikusan a „Long Tail” kategóriájába esik. A dokumentumok olvasókhöz juttatása azonban mindkét modell esetében csak a könyvtárak lehető legszélesebb együttműködésében lehet gyors és a körülményekhez képest gazdaságos. A magyar ODR-modell ennek az egész országot átfogó szolgáltatási rendszernek előremutató példája.

A továbbélés útjai

• A katalógusok átjárhatóvá tétele

Az első és talán legfontosabb lépés a könyvtári katalógusok átjárhatóvá tétele az interneten működő egyéb keresőrendszerekkel. Az integrációra irányuló számos kezdeményezés közül megint csak a Google jár elől jó példával, a Google Scholar szolgáltatása lehetőséget ad a világ könyvtárainak arra, hogy katalógusrekord-

jaik a szolgáltatáson keresztül az interneten keresők számára is nyilvánossá váljanak. Magyar részről a MOKKA bizonyos rekordjai érhetőek el a Google Scholar keresőrendszerében. A katalógusrekordok kiemelése a mély webről a keresőrendszer szintjére nagy mértékben emeli a katalógusok láthatóságát az internethasználók számára. Ettől a pillanattól kezdve már a könyvtárak felelőssége, hogyan teszik magukat a dokumentumokat elérhetővé.

• Közös katalógusok fejlesztése

A közös katalógusok fejlesztése sokat tehet ez ügyben. Példaképpen hozható fel az Ausztrál Nemzeti Könyvtár, amely nagy tapasztalatokkal rendelkezik a közös katalógus építése terén, ő szervezi a mintegy 800 ausztrál könyvtár több, mint 40 millió rekordot tartalmazó központi katalógusát. 2006 februárjában vált kereshetővé a Libraries Australia nevű központi szolgáltatás új webes felülete, amely a használói igények felismerésével az internetkeresők egyszerű lehetőségeit modellezi.¹⁰ A dokumentumok minél egyszerűbb elérhetősége érdekében az ausztrálok olyan keresőfelületet fejlesztettek ki, amely bárki számára szabadon hozzáférhető, valamilyen helyi rekord szerepel benne, és összességében sokkal több lehetőséget nyújt, mint a helyi könyvtárkatalógusok egyenként (könnyű keresési lehetőség, személyre szabhatóság, riasztás és a dokumentumok megszerzési folyamatának egyszerűsítése). A központi katalógusrekord „mély linkkel” kapcsolódik a helyi katalógusrekordhoz, ez tartalmazza a dokumentum helyi és státuszadatait. Igaz, hogy a használó a rekord-ugrás során a „elszenvedi” a keresőfelület változását a helyi könyvtárera váltva, de végül is hozzájut az általa kiválasztott könyvtárban a dokumentum adataihoz, valamint a kölcsönzési információkhoz. A közeli fejlesztések során azt szeretnék elérni, hogy a használó ne érezkelje a felület változását, hanem egységes keresési felületen lépegetsen egészen a dokumentum meg-

szerzését lehetővé tevő adatokig.¹¹

• Gazdasági-gazdaságossági szempontok

A katalógusok jövőjét nagy mértékben befolyásolhatják a gazdasági-gazdaságossági szempontok is. Magyarországon nehéz lenne felbecsülni a könyvtárak katalogizálásra fordított költségeit, de bizonyosra vehető, hogy jelentékeny összegről van szó még akkor is, ha sok könyvtár a rekordokat nem maga állítja elő. De éppen a szakkönyvtárak területén a speciális gyűjtemények léte miatt az egyedi katalogizálás mennyisége, és ennek következtében költségei is magasabbak. Ez is csökkenthető lenne azonban a központi rekordszolgáltatási rendszerek továbbfejlesztésével, a könyvtári katalogizálási szabályok egyszerűsítésével, valamint a közös katalógusok építésének előtérbe helyezésével.

• Együttműködés a könyves szakmák között

A bibliográfiai rekordok előállítására nem csak a könyvtári rendszeren belül történik. Hosszabb távon tarthatatlan az az állapot, hogy a könyves szakmák (könyvtárak, kiadók és kereskedők) egymástól függetlenül párhuzamosan állítsanak elő bibliográfiai rekordokat, miközben azok ugyanazt a dokumentumot írják le. Ennek kiküszöbölése érdekében fejlesztették ki az Egyesült Királyságban az ONIX (Online Information eXchange) metaadat szabványt.¹² A szabvány fejlesztésének igénye a webes könyvkereskedésektől indult ki, szükségességét az indokolta, hogy a létező szabályzatok vagy nem voltak elég alaposak a webes környezet igényeihez mérve, vagy pedig túl részletesek voltak a kereskedelem számára (mint pl. a MARC). A szabvány XML-t alkalmaz, amely megfelel a webes környezet igényeinek, gazdag a bibliográfiai produktum leíró adatalemben. Ugyanakkor a kereskedelemben inkább megkívánt adatalembet is megfelelő mértékben tartalmazza, és barátságosan kezeli a digitális mellékletek csatolását,

mint pl. a borítóképek, hang- és videó-melléletek. Az ONIX rohamosan terjed a könyvkereskedelemben, számos latin-amerikai, német és angol cég vezette be használatát. Nagy lökést és presztízst adott a kezdeményezésnek, hogy az Amazon 2001-től kapcsolódik a szabványhoz. Jelenleg egy bizottság vizsgálja az ONIX és az angol-amerikai katalogizálási szabályzat összehangolásának lehetőségét.

• Szemléletváltás

„A katalogizálás jövője attól függ, hogy hivatásból ipari tevékenységgé válik-e” – mondta Alan Danskin, a British Library vezető munkatársa a 2006-os IFLA konferencián.¹³ E sommás mondatba beleérthető a gyorsabb, ezért egyszerűbb, nagy tömegű rekordelőállítás szükségessége. A megállapítás azt a szemléletet sugallja, amellyel a könyvtárosoknak az egész világon meg kell barátkozniuk: a katalógus nem cél, hanem az információk elérésének egyszerű, és költségtakarékosan előállítható eszköze. A szemléletváltás elengedhetetlen.

A „Long Tail” jelenség, és főképpen az amerikai Calhoun-jelentés által gerjesztett szakmai vita a világ vezető könyvtáraiban nagy visszhangot váltott ki. Csak idő kérdése, és Magyarországon is tapasztalni fogjuk a vita nyomán bekövetkező gyakorlati változásokat.

Az OSZK Kisnyomtatványtárában található összes, 1956-os témájú aprónyomtatvány és szöveges plakát leírása elérhető ezentúl a LibriVision (NEKTÁR) segítségével. Elegendő a tárgyi kulcsszót – „1956” beírni.

A nyomtatványok megtekinthetők a MEK (<http://mek.oszk.hu/04000/04056/index.phtml>) vagy a képidő adatbázis (<http://www.kepido.oszk.hu/index.php?owpn=14&base=k>) részeként. Ez utóbbi a kulcsszavak bejelölésével és Enter billentyű használatával indul. Hamarosan DVD formájában is megjelenik az 1956-os rölapok és plakátok gyűjteménye.

(A Kisnyomtatványtár közleménye, OSZK-lista, 2006. október 17.)

Jegyzetek

1. ANDERSON, Chris: The long tail. – http://www.wired.com/wired/archive/12.10.tail_pr.html
2. DEMPSEY, Lorcan: Libraries and the long tail. Some thoughts about libraries in a Network Age. – D-Lib Magazine, Vol. 12. 2006. No. 4.
3. u. o.
4. LAVOIE, Brian – CONNAWAY SILIPIGINI, Lynn – DEMPSEY, Lorcan: Anatomy of aggregate collections: the example of Google Print for libraries. D-Lib Magazine, Vol. 11. 2005. No. 9. <<http://dx.doi.org/10.1045/september2005-lavoie>>
5. CALHOUN, Karen: The changing nature of the catalog and its integration with other discovery tools. Final report March 17, 2006. <http://www.loc.gov/catdir/calhoun-report-final.pdf>
6. A legutóbbi OCLC felmérés szerint az amerikai diákok 89 százaléka kezdi meg az információk keresését valamely keresőrendszerben, szemben a könyvtárak weboldalairól induló 2 százalékkal. – De Rosa, Cathy: Perceptions of libraries and information resources. Dublin, OH OCLC Online Computer Library Center, 1–17, Annex 14. <http://www.oclc.org/reports/2005perceptions.htm>
7. <http://www.oszk.hu/hun/szakmai/frbr/frbr.pdf> - A bibliográfiai tételek funkcionális követelményei című dokumentum az OSZK honlapján érhető el.
8. A szerződés teljes szövege a <http://www.bodley.ox.ac.uk/google/> honlapon olvasható.
9. 2005 szeptemberében a napi látogatók átlagos száma 16 631, míg 2006-ban hasonló időszakban naponta átlagosan 27 199-en látogatták a MEK-et.
10. <http://librariesaustralia.nla.gov.au/apps/kss>
11. CATHRO, Warwick: New frameworks for resource discovery and delivery: the changing role of the catalogue. www.ifla.org/IV/ifla72/papers/102-Cathro-en.pdf
12. <http://www.editeur.org/onix.html>
13. DANSKIN, Alan: Tomorrow never knows: the end of cataloguing? – www.ifla.org/IV/ifla72/papers/102-Danskin-en.pdf